

تحلیل سیاسی هفته (۱۳۰)

افتتاح مرکز آموزشی ناتو در گرجستان و آینده سیاست گسترش به شرق

مقدمه

طی روزهای اخیر موضوع افتتاح یک مرکز آموزش ناتو در جمهوری گرجستان در سطح منطقه و جهان بازتاب گسترده‌ای داشته است. این مرکز آموزشی با حضور ینس استولنبرگ دبیرکل سازمان پیمان آتلانتیک شمالی در یک پایگاه نظامی در نزدیکی تفلیس پایتخت جمهوری گرجستان گشایش یافت. دبیر کل ناتو اعلام کرده است که هم نیروهای گرجستانی و هم نیروهای ناتو در این مرکز آموزش خواهند دید و این مرکز به گرجستان کمک خواهد کرد که نیروهای خود را مدرن‌تر و توانمندتر نماید. نخست‌وزیر گرجستان نیز ضمن طرح این ادعا که مرکز مذکور باعث افزایش ثبات منطقه خواهد شد خاطر نشان کرده است که چنین اقدامی علیه هیچ یک از کشورهای همسایه نخواهد بود. با این حال افتتاح این مرکز آموزشی با واکنش منفی روسیه مواجه شده است، به نحوی که یکی از مقامات وزارت امور خارجه این کشور افتتاح چنین مرکزی را تحریک‌آمیز دانسته و اعلام کرده است که این اقدام عامل بی‌ثباتی منطقه خواهد بود. از سوی دیگر گرجستان امیدوار است تا از طریق همکاری با اتحادیه ناتو از جمله راه‌اندازی مرکز آموزشی این سازمان در قلمرو خود زمینه عضویتش را در آن فراهم آورد.

دلایل راه‌اندازی مرکز جدید ناتو در گرجستان

درخصوص دلایل راه‌اندازی مرکز آموزشی جدید ناتو عوامل مختلفی قابل طرح است. در میان این دلایل دو دلیل از اهمیت بیشتری برخوردار است. دلیل نخست به نارضایتی فزاینده مقامات گرجی از سیاست‌های روسیه در قبال این کشور به‌ویژه در قبال دو منطقه جدایی‌طلب آبخازیا و اوستیای جنوبی مربوط می‌شود. تنش‌ها میان دو طرف پس از اقدامات نیروهای امنیتی مورد حمایت روسیه در اوستیای جنوبی در زمینه ایجاد مرزهای اداری که این منطقه را از بقیه گرجستان جدا می‌کند افزایش یافت.

معاونت پژوهش‌های
سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات سیاسی

لازم به ذکر است که پس از جنگ روسیه و گرجستان در آگوست ۲۰۰۸ مسکو اقدام به شناسایی و به رسمیت شناختن دو منطقه جدایی‌طلب آبخازیا و اوستیای جنوبی کرد و از آن پس سطح تنش‌ها میان دو طرف به‌واسطه اتهام گرجی‌ها به سیاست‌های تجزیه‌گرایانه کرملین در قبال این کشور بالا بوده است. در مقابل اقدامات روسیه، جمهوری گرجستان نیز از ورود ناتو به این کشور استقبال کرده تا از طریق موازنه‌سازی و با اتکا به نیروی سوم مانع از تحقق اهداف روسیه در منطقه گردد. در یک چنین چارچوبی سیاستمداران گرجی سطح بالایی از همکاری با اتحادیه ناتو را در دستور کار قرار داده‌اند که از آن جمله می‌توان به مشارکت گرجستان در مأموریت‌های فرامرزی ناتو اشاره کرد. افتتاح مرکز آموزشی جدید ناتو در گرجستان نیز گام دیگری در پیمودن همین مسیر از سوی مقامات گرجی قلمداد می‌شود.

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۶۰۱۴۴۳۲

تاریخ انتشار:

۱۳۹۴/۶/۱۴

دلیل دوم اما با تحولات دو سال اخیر در حوزه اوراسیا مرتبط است که بیشتر محرک اتحادیه برای اتخاذ سیاست‌های تقابلی‌تر در برابر روسیه بوده است و اقدام اخیر در افتتاح مرکز آموزشی در گرجستان نیز در همین راستا ارزیابی می‌شود. به‌طور مشخص در این زمینه می‌توان از بحران اوکراین و تأثیر آن بر روابط روسیه و غرب نام برد. بسیاری از

کارشناسان بر این اعتقادند که بحران اوکراین سه تأثیر چشمگیر برای ناتو به همراه داشته است. نخست آنکه این بحران موجب توجه دوباره این سازمان به مسائل اروپا شده است. از نظر آنها درگیری طولانی مدت نیروهای ناتو در مسائل خارج از اروپا از جمله در مسائل افغانستان یا لیبی تأثیری فرساینده بر تمرکز آن نسبت به مسائل اروپا برجای نهاده بود، حال آنکه وقوع بحران اوکراین بار دیگر امکان بازگشت ناتو به امور امنیتی این قاره را فراهم ساخته است. اتفاقاتی که پس از بحران اوکراین در سیاست‌های اروپایی ناتو رخ داده است نیز چنین فرضیه‌ای را تأیید می‌کند. به‌عنوان مثال ناتو پس از آغاز بحران اوکراین و تشدید تنش‌ها با روسیه شش مرکز فرماندهی را در اروپای شرقی ایجاد کرد تا به حمایت از پنج هزار سرباز این سازمان بپردازد و از تأسیسات نظامی آن دفاع نمایند.

تأثیر دوم بحران اوکراین ایجاد تردید فزاینده در میان اعضای ناتو درخصوص کاهش هزینه‌ها و بودجه دفاعی و نیز انجام ابتکارات نظامی جدید است. پس از بروز بحران اقتصادی در غرب بسیاری از دولت‌های عضو ناتو اراده سیاسی قوی برای افزایش بودجه دفاعی خود یا ابتکارات نظامی جدید نداشتند و حتی آن را غیرضروری می‌دانستند. بحران اوکراین چنین نگرشی را زیر سؤال برد. در چنین شرایطی استقبال از ابتکارات نظامی بیشتر مورد توجه اعضای ناتو قرار گرفته و تأسیس مرکز آموزشی نظامی جدید در گرجستان نیز تحت تأثیر همین وضعیت صورت گرفته است.

جدا از این مسائل، به‌عنوان تأثیر سوم، بحران اوکراین به‌واسطه احیای روابط جنگ سردی میان روسیه و غرب محرک ناتو برای تقویت سیاست‌هایی بوده است که با هدف نفوذ در حوزه حیاط خلوت روسیه و رخنه در مدار امنیتی این کشور شکل گرفته‌اند. با توجه به حساسیت روسیه نسبت به مسائل خارج نزدیک به‌ویژه در حوزه قفقاز اقدام برای توسعه همکاری‌ها با جمهوری گرجستان در دستور کار تصمیم‌گیران ناتو قرار گرفته است. درواقع دامنه رقابت و هم‌اوردی مسکو و غرب در اوکراین تا مناطق جنوبی روسیه نیز گسترش پیدا کرده است. از این رو گشایش مرکز آموزشی جدید در گرجستان با هدف بهبود موقعیت غرب در برابر مسکو در فضای تنش‌آلودی است که پس از وقوع بحران اوکراین بر روابط دو طرف حاکم شده است.

مجادله در مورد آینده سیاست گسترش به شرق

در عین حال موضوع افتتاح مرکز آموزشی جدید ناتو در جمهوری گرجستان به بحث‌ها در مورد آینده سیاست نگاه به شرق ناتو چه در داخل و چه در خارج این اتحادیه دامن زده است. پس از فروپاشی شوروی موضوع گسترش ناتو به شرق و به مناطقی که قبلاً تحت انقیاد و نفوذ روسیه بود به‌طور گسترده‌ای مطرح گردید. سیاست «درهای باز» ناتو که مطابق با آن هر کشوری که قادر به اجرای تعهدات ناشی از الحاق بود می‌توانست به این نهاد نظامی بپیوندد زمینه‌ساز پیوستن شماری از کشورهای بلوک شرق در اروپا به سازمان پیمان آتلانتیک شمالی در دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ میلادی شد. امروزه اما مطلوبیت پیگیری این سیاست حتی در داخل ناتو و از سوی برخی دولت‌های عضو آن مورد چالش و تردید قرار گرفته است. اکنون بیشتر اعضای ناتو دو ملاحظه مهم در مورد آینده ناتو و سیاست گسترش به شرق این سازمان دارند. ملاحظه اول مربوط به ارزش استراتژیک اعضای جدید برای سازمان است. ملاحظه دوم به کیفیت واکنش روسیه به‌ویژه در قبال پذیرش دو جمهوری گرجستان و اوکراین باز می‌گردد.

در مورد ملاحظه اول این سؤال مطرح است که آیا عضویت یک کشور جدید در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی می‌تواند به حفظ و ارتقای امنیت آن کمک نماید. جدی شدن چنین پرسش‌هایی تأثیری مهم بر تصمیم اعضای ناتو برای پذیرش دولت‌های جدید از شرق اروپا داشته است. در این زمینه می‌توان به پذیرفته نشدن عضویت مونته‌نگرو در جریان اجلاس سران ناتو در سپتامبر ۲۰۱۴ در ولز اشاره کرد. این در حالی بود که مونته‌نگرو بیشتر ضوابط و استانداردهای مورد تأکید ناتو برای عضویت را اعمال کرده بود. از آن زمان دولت مونته‌نگرو رایزنی‌ها و لابی‌های شدیدی را در داخل ناتو آغاز کرده تا بتواند در جریان اجلاس سال ۲۰۱۶ که در ورشو برگزار خواهد شد نظر مثبت اعضای سازمان را برای عضویت جلب نماید. با این حال برخی اعضای ناتو تأکید می‌کنند که اگر پیوستن یونان و ترکیه به ناتو در سال ۱۹۵۲ و یا اسپانیا در سال

۱۹۸۲ با توجه به فضای امنیتی و ایدئولوژیک حاکم بر نظام بین‌الملل در آن سال‌ها که نظم حاکم بر مناسبات بین‌المللی را رقابت دو قطب شرق و غرب شکل می‌داد قابل توجه بود و ارزش استراتژیک خاص خود را داشت بعید است که در فضای کنونی بتوان ارزشی مشابه برای به عضویت پذیرفتن کشورهای چپ‌گرا و مونتنگرو قائل شد. به همین ترتیب برخی دولت‌های عضو ناتو در این زمینه که عضویت گرجستان واجد ارزش استراتژیک برای این سازمان باشد تردیدی جدی دارند.

ملاحظه دوم مربوط به کیفیت واکنش روسیه به هرگونه اقدام ناتو برای توسعه فعالیت‌ها و قلمرو خود به سمت شرق و به سوی مرزهای اتحاد جماهیر شوروی سابق است. روس‌ها در منظومه فکری خود در باب مسائل استراتژیک و امنیتی حساسیت بالایی نسبت به این موضوع دارند و بارها در اسناد بالادستی خود از جمله در دکترین‌های نظامی و سیاست خارجی از هرگونه تصمیم ناتو برای گسترش به شرق به عنوان یک تهدید فوری یاد کرده‌اند. همین امر نگرانی شماری از اعضای ناتو را نسبت به واکنش مسکو به هرگونه پذیرش اعضای جدید از حوزه شوروی سابق برانگیخته است. بسیاری از کارشناسان بر این اعتقادند که روسیه برای جلوگیری از پیوستن دولت‌های پیرامونی خود به ناتو حتی مستعد ورود به یک درگیری نظامی با کشورهای غربی است. این همان موضوعی است که باعث افزایش مجادلات در داخل ناتو نسبت به مطلوبیت پیگیری پروژه گسترش به شرق شده است. در مورد موضوع عدم پذیرش مونتنگرو، مخالفان الحاق این کشور در داخل ناتو به نفوذ اقتصادی قابل توجه مسکو در آن و نیز مواضع سرسختانه و منفی کرملین در خصوص هرگونه اقدام مونتنگرو برای پیوستن به این سازمان اشاره می‌کنند که حتی تا مرز تهدید مقامات این کشور کوچک نیز پیش رفته است. این در حالی است که همگی اعضای ناتو در مورد این موضوع اجماع دارند که حساسیت روسیه نسبت به همکاری گرجستان با ناتو به مراتب بیش از مونتنگرو است و در نتیجه هرگونه اقدام برای پذیرش تقاضای عضویت تفلیس می‌تواند با واکنش غیرقابل پیش‌بینی و شدید مسکو همراه باشد. اتفاقات سال ۲۰۰۸ که به درگیری نظامی روسیه با گرجستان انجامید نیز حساسیت بالای مسکو نسبت به این جمهوری را تأیید می‌کند. برخی کارشناسان قائل به آن هستند که اهمیت گرجستان برای روسیه حتی از اوکراین نیز بیشتر است. می‌توان از جهاتی چنین تحلیلی را تأیید کرد زیرا از نظر استراتژیست‌های روسی منطقه قفقاز جنوبی جز مناطقی است که هنوز ناتو موفق به عضوگیری از آن نشده است و از این رو الحاق گرجستان به این سازمان به معنای نفوذ کامل ناتو در این منطقه استراتژیک خواهد بود. ضمن اینکه این امر زمینه پیشروی ناتو به سمت منطقه آسیای مرکزی به عنوان یکی دیگر از مناطق استراتژیک پیرامونی روسیه را فراهم خواهد کرد. از این رو استدلال می‌شود که روسیه به هرگونه اقدام ناتو در پذیرش تقاضای عضویت گرجستان واکنش تندی تا حد درگیری نظامی نشان خواهد داد، کم‌اینکه این کشور در پاسخ به تحولات مرکزگرایانه اوکراین در دو سال قبل، ضمن ورود فعال به بحران این کشور از طریق انضمام شبه‌جزیره کریمه به خاک خود و نیز حمایت مؤثر از جدایی‌طلبان در دو منطقه دونتسک و لوهانسک قدرت خود را به رخ رقبای غربی‌اش کشید.

دولت‌هایی که در داخل ناتو نسبت به پذیرش تقاضای عضویت گرجستان نگرانی دارند هنوز متقاعد نشده‌اند که قبول این تقاضا کمکی به ارتقای امنیت ناتو می‌کند. دولت‌هایی چون آلمان، فرانسه و لهستان نگران ماده (۵) اساسنامه ناتو هستند که حمله به هر یک از اعضای ناتو را به‌مثابه حمله به همه اعضا قلمداد می‌کند و بر دفاع از اعضا در برابر بازیگر مهاجم تأکید دارد. از نظر آنها با توجه به شرایط حاد حاکم بر روابط گرجستان و روسیه به‌ویژه حمایت مسکو از دو منطقه جدایی‌طلب اوستیای جنوبی و آبخازیا در گرجستان همواره گزینه تهاجم مجدد روسیه به این جمهوری محتمل خواهد بود. بنابراین این سؤال پیش می‌آید که آیا این دولت‌ها آمادگی مقابله نظامی با روسیه را خواهند داشت؟ این نگرانی یکی از مهمترین دلایل اختلافات داخلی در ناتو برای به عضویت درآوردن جمهوری گرجستان است.

جمع‌بندی

اقدام ناتو در راه‌اندازی مرکز آموزشی جدید در جمهوری گرجستان هم متأثر از شرایط داخلی این کشور و تمایل مقامات آن برای نزدیکی به این سازمان و هم متأثر از فضای تنش‌آلود غرب با روسیه بر سر بحران اوکراین است. با این حال واکنش منفی مسکو به این اقدام نشان می‌دهد که فرآیند الحاق گرجستان به سازمان پیمان آتلانتیک شمالی تا چه اندازه پرهزینه و دشوار خواهد بود. به همین دلیل است که موضوع

پذیرش گرجستان در ناتو حتی در داخل این سازمان هم مخالفانی دارد. از نظر مخالفان، مسکو در دهه ۱۹۹۰ نیز که دوران ضعف و سستی عمیق سیاست خارجی روسیه بود مخالفت جدی و قابل توجهی نسبت به فرآیند توسعه ناتو به شرق داشت. طبیعی است که در دوران کنونی که از آن به عنوان دوران «مد» و «بسط» قدرت ملی روسیه یاد می‌شود و این قدرت به‌طور چشمگیری تأثیر خود را بر سیاست خارجی این کشور برجای نهاده است واکنش مسکو به هرگونه اقدام برای به عضویت درآوردن جمهوری گرجستان شدید و قوی خواهد بود. کما اینکه نماینده روسیه در ناتو در یک موضعگیری تهدیدآمیز تأکید کرده است که چنین اقدامی پیامدهای ژئوپلیتیکی مهمی برای اروپا به‌دنبال خواهد داشت. با توجه به این امر، امکان پذیرش گرجستان در ناتو که وعده آن در جریان اجلاس بخارست در سال ۲۰۰۸ به تفلیس داده شده بود برای آینده نزدیک و از جمله برای اجلاس سال آینده ناتو در ورشو امکانپذیر به نظر نمی‌رسد. با این حال مبادرت به اقداماتی نظیر راه‌اندازی مرکز آموزشی جدید در گرجستان سبب خواهد شد که روسیه بیش از گذشته از همه ابزارها و اهرم‌های خود برای جلوگیری از تقویت حضور ناتو در منطقه و نیز تثبیت نفوذ خویش در مناطق پیرامونی استفاده نماید.

